

ПРЯКО И НЕПРЯКО ПРЕДАВАНЕ НА ЧУЖДА РЕЧ. ЦИТИРАНЕ

ПОНЯТИЕ ЗА ПРЯКА И НЕПРЯКА РЕЧ

Говорещото лице или авторът в своето повествование излага свои мисли или мисли на друго лице и може да си служи с пряка реч или непряка (косвена) реч.

- **Чужда реч, възпроизведена дословно и съпроводена от авторската реч, се нарича ПРЯКА.** Чрез нея се изразява точно не само съдържанието на чуждото изказване, но и неговите граматически и лексикални особености.

Например:

Тя прошепна:

Какво става с мене?

А партизанския лекар отговори:

- Припадък от силно вълнение с нервна треска... Не се безпокойте. Ще мине.

- Сега съм по – добре – каза тя.

- Направих ви инжекция за сърцето, а след малко ще ви дам и успокоително... Опитайте се да заспите

- **Чужда реч, възпроизведена не дословно, а само по смисъл, по съдържание, която заедно с авторската реч образува сложно съставно изречение, се нарича НЕПРЯКА ИЛИ КОСВЕНА РЕЧ.** Чрез нея се предава съдържанието на чуждото изказване, но не и неговата форма.

Например:

На няколко пъти, когато думата се повърна за него, Къдра разправи, че свекър им, откакто са се поминали мъжете, най – много след смъртта на Милена, тъй се е изменил, че никой не може да го познае. Не слиза в село. Не се среща с никого. И не приказва. (Й.Йовков)

От синтактично гледище пряката реч е по – самостоятелна, макар че се въвежда с помощта на авторски думи, с които се свързва интонационно по смисъл, докато непряката реч е подчинено допълнително изречение, а авторските думи са главно изречение.

Пряката и непряката реч, колкото и да се различават по граматическа природа и по функция, имат и допирни точки, които ги сближават и създават условия за взаимодействие. Така например някои косвени въпроси запазват строежа на непряката реч, а и интонационно не се различават значително от нея. В други случаи пряката реч изпълнява синтактична служба на част от изречение, на част от непряка реч.

ПРЯКА РЕЧ

Чрез пряката реч се предава дословно чуждо изказване, съпроводено от авторски думи или изречения. Обикновено авторът разкрива или описва от свое име мислите и чувствата на героите, възможни случки и явления на действителността. Той си служи със своя, авторска реч. Тя съпровожда пряката реч, за да посочи на кого принадлежи самата пряка реч и при какви условия е произнесена, към кого е насочена, за да и даде оценка, изкаже мнение и др.

Например:

- Да се ожения – каза Шибил – ама момите не ме искат.

- Ба, ще те искат. Такъв ерген!

- Е хайде, вземи ме ти!

- Кой? Аз ли? През дол бяга, що е то? – Хайдутин? Не, не ми трябва. Хайдутин не искам.

Шибил пак се намръщи. Рада срещна умолителните очи на жените и бързо рече да се поправи:

- Може, може ... земвам те. Трябва само да питаш Велико-кехая. (Й.Йовков)

Пряката реч може да се състои от една дума, от цяло изречение или цитат, от цяло съчинение.

Препинателни знаци при пряката реч

Употребата на препинателни знаци при пряката реч се свежда до следните случаи:

а) пряката реч започва с главна буква и се поставя в кавички или се отделя с тирета. С кавички се огражда, когато е вмъкната в речта на автора, не започва на нов ред и няма характер на диалог. При диалог, за по – точно разграничаване, може думите на едното лице

да е поставят в кавички, а на другото в тирета. Общоприета е практиката при диалог в художествени произведения да се употребяват само тирета.

Огнянов си помисли: "Да имаш милост към немилостивите е така подло, както да я очакваш от тях" (Ив.Вазов).

Но ще кажат: "Ето, видите ли, така и предполагахме, Двуличник." А не беше в характера на Демир да се отпуска от хорото, след като веднъж се беше уловил да играе... (А.Гуляшки).

Кадията разтвори едно писмо, види се от нашия забитин, извади книжата и ме пита: "Твои ли са тия книги?" – Не ги познавам. – "А как са в твоя джоб?" – Моя ръка не ги е туряла. – Той продължаваше да чете писмото. (Ив.Вазов)

б) с кавички се отделят чужди думи и незавършени изрази, вмъкнати и приспособени към речта на разказвача:

Председателят на читалището, народният учител Генчо Недков, беше се погрижил за писателите и радиотехниците "да не помръзнат" (А.Каралийчев)

Не напразно Ботев нарича лирата си "печална" и изповядва, че младостта му минава "в тъги, в неволи" (Б.Пенев).

в) След пряка реч се поставя точка, въпросителен или удивителен знак според вида и съдържанието на изречението в пряката реч. Съединителното изречение след пряката реч не се пише с главна буква, когато е непосредствено свързано с нея:

- Надя, защо не искаш парола? – шеговито я запита туристът.

- Видях ви – усмихна се момичето, от което трапчинките на бузите и станаха по – малки.

- О, вие в отряда имате и жена! Браво! – откликна горският.

- Да, имаме! – с гордост в гласа отговори туристът, усмихна се и погледна момичето. В силните му очи личеше доволство и дяволитост. (Хар.Русев)

г) След съединително изречение се пише двоеточие, когато то е пред пряката реч, и тире, когато е след нея. Съединителното изречение също така се огражда с тирета, ако е вмъкнато между частите на пряката реч. В такъв случай пред първото тире се пише въпросителен или удивителен, а след второто – запетая или друг препинателен знак според изискването на съдържанието или на синтактичното разчленение на пряката реч:

- Господин председателю – обади се Кандов, който до сега мълчеше, - искам думата! (Ив.Вазов).

- Възмутително – обади се бай Ради, - да правят такива работи! (Ел.Пелин).

- Елке! – крещи басово Харалан. – Тичай! Митинг правят, да вървим! (А.Гуляшки).

д) Цитатите са разновидност на пряката реч и се отделят с кавички. Ако цитатът се състои от самостоятелни изречения, препинателните знаци се употребяват, както при пряката реч. Например:

Напротив. Ленин не се уморяваше да казва: "Учете се от масите, осмисляйте техните действия най – внимателно изучавайте практическия опит на борбата на масите" (Т.Павлов).

Ако цитатът се слива с думите на автора, препинателните знаци се употребяват както при обикновено изречение.

Например:

Не напразно се говореше в партийни кръгове, че "Илич умее да плава във вълните на революцията, както рибата – във водата. (Т.Павлов).

НЕПРЯКА РЕЧ

Пряката реч се предава от името на лицето, което я е казало, а непряката или косвена реч – от автора. Пряката реч следователно може да се промени и да стане непряка, като се промени отношението на говорещото лице към нея, т.е. като се води от името на автора, а не от лицето, което я е казало. Съединителното изречение тук е по – тясно свързано със съдържанието и граматичната форма на непряката реч, затова заедно с непряката реч се разглеждат като сложно изречение. При преминаване от пряка в непряка реч съединителното изречение става главно, а непряката реч – подчинено изречение, обикновено допълнително изречение. Ето защо непряката реч се характеризира като предаване на чуждо изказване с помощта на подчинено изречение.

Пряка реч: Христина застана пред него и му рече:

- Ще те надиграя!

Непряка: Христина застава пред него и у рече, че ще го надиграе.

Пряка: Искаш ли да се обзаложиме? – попита Христина.

Непряка: Христина попита иска ли да се обзаложат.

(Ел.Пелин)

Границите между пряка и непряка реч се губят, когато непряката реч предава дословно чужди думи или чужда реч чрез формата на подчинено изречение.

Например:

Пиша за здравето на господин управителя, с условие "тук да си остане", разбира се, за красивия пол в града, за величието на България... (Ел.Пелин).

ЦИТИРАНЕ НА ОТКЪС ОТ ЛИРИЧЕСКО ПРОИЗВЕДЕНИЕ:

- При цитиране на дума или кратко словосъчетание не се използва нов ред. Цитатът се разграничава от разсъжденията в съчинението чрез кавички, а в някои случаи и чрез тире:

Пример:

Определението „юнашка“ може да се приеме и като характеристика на жената, която има сила да застане редом със своите чедра.

С любов определя родната граница бунтовникът чрез името на реката, а епитетите „тиха бяла“ внушават представа за светлата победа.

Либето във всеки момент живее със страх в сърцето, разкрит чрез оригиналното по звучене определение „тиха усмивка“.

- При цитиране на един стих може да се използва нов ред. В този случай в края на разсъждението се поставя двоеточие, а цитатът не се огражда в кавички:

Пример:

*Любовта към родината ги прави физически и духовно несломими:
не сещат ни жега, ни жажда, ни труд.*

- Възможно е цитираният стих да не се обособи на нов ред, а да се разграничи чрез кавички, както и чрез двоеточие или тире:

Пример:

В унисон с окрупняването на образа на онези, които се нуждаят от закрилата му - целия народ, се явява и обобщението, назоваващо противника - „срещу врагът си безверни“.

Горчивината от „срама“ и „теглото“ достига своята най-силна изява при най-жестокото за народа ни обвинение, което лирическият говорител отново приема с достойнство, с привидно смирение: „нека таз свобода да ни бъде дар!“

- При цитиране на два или повече стиха се предпочита използването на нов ред. Цитатът е след двоеточие и без кавички:

Пример:

*В заръката до тях бунтовникът отново повтаря един от основните мотиви:
затуй, че клетник не трая
пред турци глава да скланя,
сюрмашко тегло да гледа!*

Във втората смислова част на въстъплението доводите на лирическият говорител са градиращи във възходяща посока и достигат своя емоционален изблик:

*едно име ново, голямо, антично,
като Термопили славно, безгранично...*

- Ако в стихотворението има израз в кавички, те се запазват при цитиране:

Пример:

Единствено хиперболата може да служи като похват, когато трябва да се изрази възторг пред героизма:

*„Грабвайте телата!“ - някой си изкряска
трупове мъртви фръкнаха завчаска...*

- Цитираните стихове може и да не се разграничават чрез нов ред от разсъжденията. В този случай цитатът се записва след двоеточие, огражда се в кавички и стиховете се отделят чрез наклонени черти. Необходимо е да се прилага единен принцип на цитиране: или само чрез обособяване на нов ред, или само чрез наклонени черти без използване на нов ред.

Пример:

В заръката до тях бунтовникът отново повтаря един от основните мотиви: „затуй, че клетник не трая / пред турци глава да скланя, / сюрмашко тегло да гледа!“

ЦИТИРАНЕ НА ОТКЪС ОТ БЕЛЕТРИСТИЧНО ПРОИЗВЕДЕНИЕ

- Цитатът се огражда в кавички и не се отделя на нов ред. При цитиране на отделни думи или кратки изрази обикновено не се пише двоеточие:

Пример:

Тя гальовно ще го нарече „синко“.

За нея той е едно момче, тръгнало „курбан да става“, беззащитно.

- Когато се цитират реплики на героите, изречения от вътрешен монолог или от авторовата реч, се пише двоеточие. Цитатът не е на нов ред и е в кавички:

Пример:

Трудно можем да забравим искреността, с която звучат думите на героя, приковал вниманието на другарите си с прочувствената си реч: „Ние трябва пак да сме готови - аз със старите си кости пак ще взема байрака...“

Майчиното е сърце се свива, прилив на нежност и любов я обзема, когато наблюдава отдалечаващия се младеж: „И тя го видя как той се изгуби в гората, като куцаше. Очите е се наляха със сълзи.“

Възрастната жена спонтанно откликва на душевната му тревога с думите: „Как къде? Ами у дома!“

МОТО НЕ СЕ ОГРАЖДА В КАВИЧКИ